Versjon 11.9. 2012

Nordisk Miljøhandlingsprogram for perioden 2013 – 2018

Forord 2
Innledning 4
1. Grønn samfunnsutvikling....6
    1.1 Bærekraftig produksjon og forbruk 7
    1.2 Ressurseffektivitet og avfall....8
2. Klimaendringer og luftforurensninger....10
    2.1 Klimaendringer....11
    2.2 Luftforurensning....12
    2.3 Kortlivede klimadrivere....13
3. Biologisk mangfold og økosystemer 15
    3.1 Landbaserte økosystemer....16
    3.2 Friluftsliv, landskap og kulturmiljø 17
    3.3 Biologisk mangfold og klimaendringer 18
    3.4 Havmiljø 18
    3.5 Havforsuring 19
4. Helse- og miljøfarlige kjemikalier....21
Gjennomføring og ansvar 23
Organisasjonskart 24
Liste over forkortelser 24

FORORD

Mi fyrste oppgåve som miljøvernminister var å leie nordisk miljøvernministermøte på Svalbard i mars 2012 under det norske formannskapet. Klima var ei av hovudsakene, og vi fikk vedteke ei erklæring om å redusere tilførsel av sot til Arktis. Samtidig fekk eg og mine gode kolleger eit lynkurs i miljøutfordringane i nord - eit område som både er prega av vakker og sårbar natur, stor issmelting og alvorlege klimaendringar.

Dei siste satelittmålingane viser at det aldri har vore så lite is rundt Nordpolen som no. Difor hastar det med ein ny og bindande internasjonal klimaavtale. Vi har inga tid å miste.

Forskinga på klimaendringar og miljøgifter på Svalbard og andre stadar i Arktis har fått mykje merksemd internasjonalt og bidratt med grunnleggande premiss til fleire viktige miljøavtalar.

Eit eksempel på godt nordisk miljøsamarbeid er initiativet vårt til ein global kvikksølvavtale som no er i ferd med å bli realisert. Oppfølginga av Gøteborgprotokollen om luftforureining og utvikling av miljømerket Svanen er andre eksempel. Tett nordisk ekspertarbeid har over tid gitt bidrag til styrka nasjonal politikk og felles innspel til internasjonale prosessar.

Grøn samfunnsutvikling er eit prioritert tema for dette miljøhandlingsprogrammet. Vi må styrke kunnskapen om ressurseffektivitet, bærekraftig produksjon og forbruk. Vi må etablere eit system der næringslivet rapporterer om miljøeffekter i produksjon, energibruk og transport, noko som vil bidra til ei meir miljøvennleg samfunnsutvikling.

Auka ressursforbruk og forureining har ført til at naturmiljøet er på vikande front over heile kloden. Tap av arter skjer i stadig raskare tempo. I nordiske land er dette delvis motverka gjennom ein aktiv miljøpolitikk sidan 1970-tallet. Vår erfaring er at det må setjast ein pris på økosystem-tenester som rein luft og reint vatn. Det som blir verdsett, blir også godt forvalta.

Vi treng meir presise mål for velferdsutviklinga. Brutto nasjonalprodukt per innbyggar må supplerast med informasjon om verdien av naturmiljøet for å reflektere den samla velferden i samfunnet. Det er derfor nødvendig å verdsette dei verdifulle tenestene som økosystema og naturkapitalen leverer, overvake endringar i miljøtilstanden og sikre kvaliteten i økosystemtenestene. Å gjere samfunnet oppmerksam på dei viktige tenestane som økosystema leverer, er ei vesentlig oppgåve.

Oppfølging av rapporten til dei nordiske statsministrane ”Norden – leiande i grøn vekst” vil stå sentralt i det nordiske miljøsamarbeidet. Miljøsektoren har eit overordna ansvar for avfall og skal også legge vekt på grøne innkjøp og vidareutvikle miljømerket Svanen i tillegg til andre verkemiddel i samarbeid med øvrige sektorar.

I tillegg vil oppfølging av Rio 2012 vil være viktig i det nordiske samarbeidet. Dei nordiske landa skal aktivt bidra til auka ressurseffektivitet, bærekraftig produksjon og forbruk og grøn samfunnsutvikling i samspill med FN, EU og andre land. Dette vil også kunne gje nye høve for næringsutvikling og grøne arbeidsplassar i Norden.

Dei nordiske landa vil understøtte viktige prosessar innanfor EU, OECD, internasjonale miljøkonvensjonar og FNs miljøprogram UNEP. Dette vil kunne bidra til å styrke miljøregelverket internasjonalt.

I dag utgjer det nordiske samarbeidet ei viktig ramme for samordninga av dei nordiske landa overfor EU, samtidig som Norden-politikk er blitt ein stadig større del av Europa-politikken. Det nordiske samarbeidet har på denne måten blitt ein integrert del av det europeiske samarbeidet.

Våre nordiske land er prega av likskap, tillit til offentlege institusjonar og dialog med det sivile samfunn. Desse trekka i dei nordiske samfunna må vi bygge vidare på i arbeidet med å fremme grøn samfunnsutvikling.

Nordisk miljøpolitikk har gjeve gode resultat og suksesshistoriar. Eg håper difor det nordiske samarbeidet vil inspirere andre land og understøtte det viktige arbeidet med utvikling og gjennomføring av internasjonale miljøavtalar.

Med helsing

Bård Vegar Solhjell,
miljøvernminister

INNLEDNING

I løpet av de siste 40 årene har de nordiske landene oppnådd vesentlige resultater gjennom samarbeid på miljøområdet. Landene har klart å kombinere økonomisk vekst og velferdsutvikling med en ambisiøs miljøpolitikk, og har aktivt bidratt til miljøforbedringer både i Norden og internasjonalt.

Utvikling av bærekraftig produksjon og forbruk, miljøvennlig teknologi og grønn økonomisk vekst i samarbeid med andre sektorer, herunder næringsliv og internasjonale organisasjoner, vil være viktige utfordringer i det nordiske samarbeidet. I tillegg vil oppfølging av FNs konferanse om bærekraftig utvikling i Rio 2012 være sentral i det videre nordiske samarbeidet.

Basert på prinsippet om å oppnå størst mulig nytte og merverdi av nordisk samarbeid, vil dette miljøhandlingsprogrammet løfte frem følgende områder:

1. Grønn samfunnsutvikling
2. Klimaendringer og luftforurensninger
3. Biologisk mangfold, økosystemer og havforsuring
4. Helse og miljøfarlige kjemikalier

I perioden for miljøhandlingsprogrammet vil også nordisk samarbeide for utvikling og gjennomføring av EU/EØS-regelverket og av internasjonale miljøkonvensjoner prioriteres. Det er viktig å få vedtatt en ny rettslig bindende klimaavtale som forplikter alle land til utslippsreduksjoner fra 2020. Et videre samarbeid om grønn økonomisk vekst samt bidrag til å fremme bærekraftig velferdsutvikling vil også stå høyt på dagsorden.

Miljøhandlingsprogrammet skal være et styringsdokument for miljøarbeidet innenfor rammen av Nordisk Ministerråd for Miljø (MR-M) de neste seks årene 2013-2018. Det skal være løsningsorientert og presentere virkemidler som viser at Norden kan gjøre en tydelig forskjell. Programmet er utvidet til å gjelde for en seksårsperiode.

Miljøhandlingsprogrammet er utviklet med utgangspunkt i de utfordringene vi står overfor og skal sees som et av flere virkemidler for å fremme bærekraftig utvikling.

Samarbeidet hviler på prinsippet om nordisk nytte og merverdi, noe som innebærer at landene samarbeider der hvor man kan oppnå bedre resultater sammen enn hver for seg.

Viktige internasjonale fora for nordisk miljøsamarbeid er UNEP, OECD og FNs miljøkonvensjoner, som Klimakonvensjonen og konvensjonen om biologisk mangfold. Gjennom det nordiske miljøsamarbeidet leverer de nordiske landene faglige innspill til konvensjonsprosesser og utveksler informasjon som bidrar til å styrke den nordiske påvirkningen.

Løsningene på miljøspørsmålene i Nordens nærområder er høyt prioritert i det nordiske samarbeidet. De nordiske landene har derfor etablert miljøfinansieringsinstitusjonen NEFCO, som finansierer nordiske miljøprosjekter i Nordvest-Russland, Ukraina og Hviterussland.

Norden bidrar også til finansiering av større miljøprosjekter og eksport av nordisk miljøteknologi. De nordiske landene er aktive i miljøsamarbeidet i Arktisk Råd, Barents Euro-Arktisk Råd og i Østersjørådet samt i de regionale havmiljøkonvensjonene HELCOM og OSPAR. Arbeidet med det nordiske miljømerket Svanen utvikles og forbedres.

Mange av effektene fra globale miljøtrusler er spesielt tydelig i Arktis, med redusert isdekke, opphopning av miljøgifter i næringskjeden samt andre negative effekter på miljø og helse. Det nordiske miljøsamarbeidet fokuserer på å bevare det unike miljøet i Arktis og å fremme arktiske perspektiver i internationale fora.

I tillegg er det viktig å legge vekt på særtrekkene i deler av de nordiske samfunn, herunder å samarbeide om ressursforvaltning og erfaringsutveksling når det gjelder nordiske småsamfunn.

1. GRØNN SAMFUNNSUTVIKLING

Mål: Samfunnsutviklingen er styrt gjennom aktiv og koordinert miljø-, finans-, nærings- forsknings- og innovasjonspolitikk. Stadig høyere ressurseffektivitet, reduserte miljøbelastninger og økt velferd innenfor naturens tålegrenser, er oppnådd.

Økonomisk vekst og utvikling medfører fortsatt økt ressursbruk og miljøbelastninger. Veksten preges av manglende integrering av miljøhensyn i beslutninger og prissystemer.

Økonomi og velferd bygger på naturens ressurser, økosystemtjenester og verdier skapt gjennom bruk av metaller, mineraler, fossilt og ikke-fossilt brensel, ferskvann, dyrket mark, naturområder og havets ressurser. Genetiske ressurser er avgjørende for fremtidig matsikkerhet. Miljøvern og økonomisk vekst må forenes gjennom omstilling til grønn økonomi og grønn vekst. Dette gjelder både på globalt, europeisk og nordisk nivå og er en utfordring for både industri- og utviklingsland.

Det vil være viktig å finne alternative måter å måle velferdsutvikling på for å fremme bærekraftig utvikling. Verdsettingen av naturkapitalen og økosystemtjenester bør inkluderes i et slikt bredere velferdsperspektiv. Bruk av økonomiske virkemidler bør styrkes, slik at miljøkostnadene i økende grad dekkes av prissystemet. Miljøskadelige subsidier bør reduseres eller fjernes. Bærekraftig utvikling krever at alle sektorer og samfunnsaktører bidrar og tar miljøhensyn.

Arbeidet for å fremme grønn økonomi og grønn vekst gjennom for eksempel OECD og UNEP i samarbeid med andre internasjonale institusjoner, har høy prioritet for de nordiske landene.

I Europa er strategien EU 2020 og EUs veikart for ressurseffektivitet, og det 7. miljøhandlingsprogrammet sentrale initiativ som vil bli fulgt opp i de nordiske landene.

De nordiske landene er blant de førende i starten på omstillinger til en grønnere vekst og har bevist at miljøbelastning og ressursforbruk kan minskes, samtidig som økonomisk vekst og sosiale velferdsordninger opprettholdes.

Viktige eksempler på hvordan dette gjøres:

- Prinsippet "forurenser betaler"
- Økonomiske virkemidler: avgifter, kvotesystemer, fond, fjerning av subsidier
- Lover og reguleringer
- Planlegging og miljøkonsekvensanalyser
- Integrering av naturens verdier og tjenester i beslutningssystemer
- Forvaltningsplaner basert på økosystembasert tilnærming
- Tiltak for økt ressurseffektivitet
- Frivillige avtaler, for eksempel avfallsforebygging og krav til gjenvinning (avfall/produsentansvar)
- Offentlige innkjøpsordninger
- Miljømerking og miljøinformasjon

- Forskning, utvikling og spredning av miljøteknologi
- Miljøledelse og bedrifters samfunnsansvar (CSR)
- Sektorovergripende samarbeid med energi, helse-, næring-, forburker-, finans-, jordbruk-, fiskeri-, skog-, gruvedrift- og transportsektoren.
- Verdsetting av økosystemtjenester
- Dialog med næringslivet og sivilsamfunnet
- Tilrettelegge for en bærekraftig livsstil

1.1 Bærekraftig produksjon og forbruk

Mål: Produksjon og forbruk er tilpasset naturens tålegrenser, slik at miljø- og helsetilstanden kan forberedes og ressursbruken er effektiv og bærekraftig.

De nordiske landene utgjør på mange måter et felles marked med samme produkttilbud og lignende forbruksmønstre. Sammen kan de nordiske landene bidra til utviklingen av miljøtilpassede produksjonsmetoder og et miljø- og klimabevisst forbruk. En bærekraftig livsstil kan oppnås gjennom prissetting, standarder, kommunikasjon, miljømerking og miljøinformasjon på produkter og tjenester. Internasjonalt samarbeid, inkludert det nordiske samarbeidet med klima- og miljøbevisste offentlige innkjøp, har gitt positive erfaringer.

Det er viktig å skape markedsforutsetninger som stimulerer øko-innovasjon og øko-design. Dette vil gi motivere næringslivet og forbrukere til å gjøre investeringer og innkjøp som bidrar til å minske og forebygge fremtidige miljøproblemer.

Miljølovgivning, reguleringer og krav til miljøteknologi samt økonomiske virkemidler skal bidra til å fremme miljøteknologisk innovasjon og utvikling. Dermed kan nordiske bedrifter bedre utnytte de markedsmuligheter som skapes av økt etterspørsel etter miljøvennlige produkter. I en internasjonal økonomi vil koordinert lovgiving på tvers av land bidra til et marked med like konkurransevilkår for næringslivet.

I forbrukersamfunnet er miljøkommunikasjon et viktig verktøy i arbeidet med å fremme bærekraftig forbruk. Derfor samarbeider de nordiske landene godt gjennom miljømerket Svanen. Svanen gir forbrukerne mulighet til å velge de beste produktene på markedet ut fra miljøhensyn og stimulerer til produktutvikling som tar hensyn til miljøet. I tillegg samarbeides det om indikatorer for å fremme bærekraftig forbruk og livsstil. Det er behov for videreutvikling av kriterier på produktområder som påvirker miljø og klima, og hvor miljømerkingen kan bidra. Eksempler her er bygninger, transport, fritid og turisme. Kriterier for offentlig innkjøp bør også videreutvikles, og man bør ta sikte på å finne synergieffekter mellom Svanen og EU-blomsten.

Offentlige anskaffelser står for en stor markedsandel og har et stort potensial i Norden og i EU. Dette prioriteres høyt i alle nordiske land for å fremme bærekraftig produksjon og forbruk. Offentlig sektors rolle som forløper er også svært viktig når det gjelder innovasjon og utviklingen av grønne teknologier. Privat sektor vil bli oppfordret til å øke innsatsen med grønne innkjøp og gjennom krav til bedriftsrapportering.

Prioriteringer:

- Fremme bærekraftig forbruk og produksjon ved å utvikle lover og økonomiske virkemidler og å gjennomføre FNs og EUs handlingsplaner om bærekraftig produksjon og forbruk
- Tilrettelegge for bedre samordning og bruk av ulike virkemidler for miljøkommunikasjon, slik som Svanen og EU-blomsten samt videreutvikle standarder og miljødeklarasjoner som et ledd i å bidra inn i EUs arbeid.
- Utvikle og forsterke arbeidet med Svanen, slik at det kan opprettholde posisjonen som et velkjent og effektivt miljømerke
- Videreutvikle grønne tekniske normer og påvirke utviklingen, slik at grønne offentlige innkjøp blir vanlig praksis i Norden og inngår som et ledd i å påvirke arbeidet i EU
- Oppmuntre til videreutvikling av teknologi, innkjøp og offentlige kontrakter som bidrar til en økt andel av miljø- og klimavennlige varer og tjenester

1.2 Ressurseffektivitet og avfall

Mål: Forbruket av ressurser er frakoblet økonomisk vekst gjennom økt ressurseffektivitet, forebygging og materialgjenvinning av avfall. Miljøpåvirkning fra produksjon, varer og avfall i et livsløpsperspektiv er minimert.

På verdensbasis kan man se tegn til ressursknapphet og at priser på sentrale råvarer vil stige.
De nordiske landene vil forebygge ressursknapphet og uholdbar utnyttelse av naturressurser gjennom økt ressurseffektivitet og tilpasning av produksjon og forbruk.

For å fremme grønn økonomisk vekst, er det viktig å arbeide for kretsløp som preges av ressurseffektivitet og høy grad av ombruk og materialgjenvinning. Det er også viktig at produkter ikke inneholder farlige stoffer, og det må derfor stilles krav til produksjon gjennom standarder. Avfall som inneholder miljøgifter, bør tas ut av kretsløpet og ikke materialgjenvinnes - dette for å hindre spredning av miljøgifter i økosystemene.

De nordiske landene skal fortsatt være pådrivere for utvikling, tilrettelegging, gjennomføring og koordinering av internasjonale avfallskonvensjoner og andre sentrale avtaler. EUs rammedirektiv for avfall har fokus på styring av materialstrømmen. Avfallsforebygging, ombruk, materialgjenvinning, energiutnyttelse og sluttbehandling er angitt eksplisitt og i prioritert rekkefølge. De nordiske landene vil arbeide for å videreutvikle og gjennomføre dette.

De nordiske landene arbeider aktivt med ressurseffektivitet, grønne teknologier og miljøteknologi hver for seg og sammen i gjennomføringen av den europeiske handlingsplanen for miljøteknologi (EcoAP). Store miljøgevinster kan oppnås gjennom spredning av ressurseffektiv og miljøvennlig teknologi som allerede finnes på markedet. De nordiske landene vil samarbeide videre om å styrke markedet for grønne teknologier.

EUs strategier for bærekraftig produksjon og forbruk og grønne offentlige innkjøp beskriver hvilken retning arbeidet i EU vil ta. Arbeidet med nye eller reviderte direktiv om øko-design og industriutslipp (IED) kan få stor betydning i forbindelse med å sette høye standarder for material- og ressursforbruk.

Tett oppfølging av EUs lavkarbon veikart for 2050 og veikart for ressurseffektivitet vil også stå høyt på dagsorden.

Prioriteringer:

- Videreutvikle virkemidler og skape forutsetninger for økt ressurseffektivitet
- Fokusere på avfallsforebyggelse, materialeeffektivitet og materialgjenvinning og bidra til utvikling av EUs arbeid på området.
- Unngå materialgjenvinning av materialer som inneholder potensielle miljøgifter og sørge for at kretsløpene, så langt det er mulig, er fri for farlige stoffer
- Arbeide for at EUs regler stiller forsvarlige krav til materialgjenvinning og til innhold av farlige stoffer i produkter som stammer fra avfall, herunder *End of Waste*
- Arbeide for EU-regler og internasjonal enighet om at informasjon om varers innhold av farlige stoffer blir gjort tilgjengelig under varenes livssyklus, inkludert når de blir avfall
- Utarbeide nordiske innspill til arbeidet med øko-design i EU
- Videreutvikle det nordiske samarbeidet på forebygging av matavfall og utarbeide nordiske innspill til EU- og FN-prosesser på matavfallsområdet
- Arbeide videre for å fremme grønn samfunnsutvikling og oppfølging av de nordiske statsministernes initiativ som gjelder avfall

2. KLIMAENDRINGER OG LUFTFORURENSNINGER

Mål: Utslipp av klimagasser og luftforurensninger er redusert for å unngå alvorlige klimaendringer - dette for å nå målet om at global oppvarmning begrenses til under 2 grader Celcius og i tillegg begrense negative miljø- og helseeffekter.

Siden den industrielle revolusjon har konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren økt med om lag 30 prosent. Den globale middeltemperaturen har økt med 0,8 grader Celsius siden før-industrielt nivå. Scenarioer fra FNs klimapanel viser at frem mot 2100 er det fare for at den globale middeltemperatur kan øke med 1,8 - 4 grader C dersom utviklingen fortsetter uten nye utslippsreduserende tiltak, sammenlignet med gjennomsnittet for perioden 1980-99.

På regionalt nivå har Arktisk Råd utarbeidet en rapport om Snø, Vann, Is og Permafrost i Arktis (SWIPA-rapporten). Denne peker på at havisen og Grønlandsisen har hatt et avvikende mønster de siste 10 årene. Når Grønlandsisen smelter påvirker det ikke bare de som bor i Arktis, men bidrar også til at det globale havnivået stiger. En videre temperaturstigning i Arktis kan bidra til tining av permafrost i Arktis. Dette kan føre til at metan frigjøres og slippes ut i atmosfæren. Metan er en sterk klimagass, og slike utslipp vil kunne bidra til å påskynde den globale oppvarmingen.

De nordiske landene arbeider for å få etablert en ny global klimaavtale under FNs Klimakonvensjon, med rettslig bindende forpliktelser for alle land. En slik avtale skal bidra til å oppfylle målet om å holde den globale temperaturøkning under 2 grader Celsius.
EU har utarbeidet et lavkarbon veikart for 2050, og flere av de nordiske landene er i ferd med å lage nasjonale handlingsplaner for å fremme utviklingen av lavutslippssamfunn.

Frem til 2020 vil arbeidet med strengere globale utslippsforpliktelser stå sentralt. Forbedret energieffektivitet i alle sektorer, økt bruk av fornybare energibærere og miljøvennlig energi vil være relevante tiltak. De nordiske landene vil arbeide for å avvikle subsidier til fossilt brensel og innføre miljøavgifter som reflekterer miljøskade. Dette vil gi riktige insentiver for å redusere utslipp fra energibruk og transport, herunder internasjonal skips- og flytransport. De nordiske landene vil arbeide for bærekraftige løsninger på produksjon og bruk av biobrensel slik at dette ikke fortrenger matproduksjon. Dette unngås ved å minimere indirekte arealbrukseffekter.

Luftforurensninger skader økosystemer og menneskers helse. Forurensende stoffer som svovel, nitrogenoksider, små helseskadelige partikler, *Persistent Organic Pollutants* (POPs) og tungmetaller transporteres over lange avstander og krysser landegrenser. Internasjonale avtaler er nødvendige for å redusere disse forurensningene. De nordiske landene vil fortsatt samarbeide om utvikling og gjennomføring av nye internasjonale avtaler om reduksjon av luftforurensninger. Landene vil også samarbeide om utvikling av nasjonale tiltak og virkemidler samt utveksle erfaringer om sitt arbeid på dette området.

Kortlivede klimadrivere er et samlenavn for sotpartikler, tropofærisk ozon, metan og andre gasser og partikler med kort atmosfærisk levetid som antas å ha bidratt til den globale oppvarmingen og som kan påskynde avsmeltingen av is og snø. Effekten av reduksjoner av kortlivede klimadrivere antas å være større i Arktis, hvor den forventede temperaturstigningen fortsatt vil være stor. Økt innsats for å redusere utslipp og dannelse av kortlivede klimadrivere

på kort og mellomlang sikt kan sammen med en kraftig reduksjon i utslipp av langlivede klimagasser som CO_2 være avgjørende. Siden utslipp av sot også medfører et helseproblem, gir det dobbel effekt å begrense disse utslippene. Det pågår arbeid på dette området i flere internasjonale fora som i Arktisk Råd, UNEP og under Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridende luftforurensning (LRTAP). De nordiske landene vil styrke arbeidet med å redusere utslipp og dannelse av kortlivede klimadrivere nasjonalt, regionalt og globalt.

Tiltak for å minske konsentrasjonen av kortlivede klimadriver i atmosfæren vil ikke erstatte arbeidet som pågår under FNs klimakonvensjon for å minske utslipp av CO_2 og andre langlivede klimagasser.

Viktige eksempler på hvordan dette gjøres:

- Oppfølging av Klimakonvensjonen, Kyotoprotokollen og Gøteborgprotokollen
- Nye internasjonale avtaler om klima og luftforurensninger med rettslig bindende forpliktelser for alle land
- Frivillig samarbeid med relevante land og organisasjoner om utslippsreduksjoner. Samarbeid om klimavennlig omstilling og langsiktige utslippsreduksjoner
- CO2-avgift
- Kvotehandel og andre fleksible markedsmekanismer
- Standarder og energimerking
- Samarbeid med andre sektorer om lavutslippsløsninger
- Forskning og utvikling
- Utvikling av nasjonale strategier for klimatilpasning
- Informasjon

2.1 Klimaendringer

Mål: En global klimaavtale er ferdigforhandlet i 2015 – med ikrafttredelse i 2020 og med rettslig bindende forpliktelser for alle land. Avtalen må nedfelle konkrete forpliktelser om utslippsreduksjoner for både industriland og store utviklingsland og bidra til at global oppvarming begrenses til under 2 grader Celsius.

Det er startet en prosess for å fremforhandle en ny juridisk bindende klimaklimaavtale som skal omfatte alle land. Forhandlingene skal avsluttes i 2015, og avtalen skal gjelde fra 2020. Frem mot 2020 vil alle de nordiske landene bli omfattet av 2. forpliktelsesperiode under Kyotoprotokollen. Samtidig skal det forhandles om et arbeidsprogram for å øke ambisjonene også frem mot 2020.

De nordiske landene har satt høye mål og vil oppfylle sine forpliktelser ved å vise at det er mulig å redusere utslippene kostnadseffektivt i regionen og i samarbeid med andre store utslippsland. De nordiske landene vil ha en viktig rolle ved å bidra til å sette premissene for fremforhandling av den nye klimaavtalen som skal gjelde fra 2020. Alle land med store utslipp må arbeide for iverksetting av kostnadseffektive tiltak. Det vil være et felles, men differensiert ansvar for å redusere utslipp og begrense global oppvarming samt bidra til gjennomføring av en juridisk bindende avtale.

Reduserte klimagassutslipp vil ofte gi *vinn-vinn* effekter i form av redusert lokal luftforurensing og positive helseeffekter på mennesker og miljø. Erfaringer fra samarbeid med store utslippsland viser dette.

De nordiske landene har hver for seg gjennomført ulike tiltak for klimatilpasninger. Norden kan sammen utveksle kunnskap og utvikle gode eksempler på dette feltet. Privat sektor bør involveres for å skape innovasjon når det gjelder klimatilpasninger.

Prioriteringer:

- Videreutvikle virkemidler for kostnadseffektive reduksjoner av klimagassutslipp og kortlivede klimadrivere gjennom nasjonale virkemidler og miljøfinansierings-institusjonen NEFCO
- Utvikle felles nordiske analyser av viktige spørsmål i klimaforhandlingene samt aktiviteter for å bidra til resultater i forhandlingene og i videre oppfølging nasjonalt og i regionen
- Fremme utvikling av velfungerende og nye markedsbaserede mekanismer for å stimulere til omkostningseffektive reduksjoner gjennom sektorbaserte virkemidler
- Bidra til utvikling av Det grønne klimafondet og innovative finansieringsmekanismer
- Bidra til bruk av *Best Available Techniques* (BAT) for klimavennlige løsninger
- Bidra til å fremme løsninger internasjonalt gjennom *International Maritime Organization (IMO)* for å redusere utslipp fra marin transport
- Tilrettelegge for omstilling til "lavkarbonutslipp"-samfunn i de nordiske land.
- Støtte opp om Arktisk Råds og Barentsrådets arbeid med klimaendringer og effekter på økosystemer i nord

2.2 Luftforurensning

Mål: **Skader på miljø og menneskers helse forårsaket av luftforurensning overskrider ikke tillatte grenseverdier eller internasjonale krav for luftkvalitet, eller naturens tålegrenser for miljøskader. Landenes samlede utslipp og utslippene fra enkeltkilder holdes under internasjonalt fastsatte krav.**

Luftforurensning som skader økosystemer og menneskers helse, er grenseoverskridende og transporteres over lange avstander med luftstrømmer. Internasjonalt samarbeid er derfor av største viktighet på dette området. Det internasjonale arbeidet har resultert i reduserte utslipp av forsurende og overgjødslende stoffer, fine partikler, tungmetaller og organiske miljøgifter. Det nordiske miljøsamarbeidet har bidratt vesentlig til utviklingen av effektbaserte avtaler under Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridende luftforurensning (LRTAP) og til EUs regelverk på dette feltet. Innenfor LRTAP arbeides det også med å redusere utslipp av kvikksølv, *Persistent Organic Pollutants* (POPs) tungmetaller, polyaromatiske hydrokarboner og dioksiner samt partikler inklusive sot.

Revisjonen av Gøteborgprotokollen i 2012 og EUs tematiske strategi for luftforurensning vil være styrende for luftkvalitetsarbeidet i årene fremover. EUs strategi tar utgangspunkt i helseeffektene av luftforurensingen som den største drivkraften for tiltak. EU er i dag den viktigste aktøren når det gjelder utvikling av lovgivningen for å bedre lokal luftkvalitet.

Luftkvaliteten i flere større byer i Norden er tidvis verre enn de anbefalte grenseverdiene som er tillatt etter EUs direktiver om luftkvalitet og i WHOs retningslinjer. Studier viser en betydelig overdødelighet forårsaket av luftforurensning, som hovedsakelig er assosiert med fine partikler. Derfor kreves raske tiltak lokalt og nasjonalt, og i tillegg bør miljøskader og helseeffekter av spesielt fine og ultra fine partikler undersøkes ytterligere. Det er behov for internasjonale tiltak som har fokus på grenseoverskridende utslipp og effekter av disse samt økonomiske konsekvenser tilknyttet fine og ultrafine partikler.

Andre problemer forårsaket av luftforurensning, som forsuring og overgjødsling, er langt fra løst. Forsuringsproblemet vedvarer i store deler av Norden. Imidlertid er avsetning fra nitrogen mer betydningsfull i dag enn avsetning av svovel. Nitrogenavsetningen påvirker biologisk mangfold. Gjennom samvirke med metan og sollys dannes bakkenært ozon som fører til reduksjon i landbruksproduksjon. Langtransport av organiske miljøgifter og tungmetaller som anrikes i næringskjeden, er et vedvarende problem som krever handling.

Norden bør derfor fortsatt støtte utvikling og gjennomføring av tiltak basert på vitenskapelig grunnlag for å redusere luftforurensning fra viktige kilder som husholdning, energi, transport, industri og landbruk slik at internasjonale avtaler overholdes.

Prioriteringer:

- Bidra med innspill til internasjonale forhandlinger og EU- direktiver om å redusere miljøskadelige luftutslipp og utslippene av grenseoverskridende forurensning
- Arbeide for å redusere utslipp og effektene av forsurende og overgjødslende stoffer
- Forebygge og minske grenseoverskrivende utslipp fra kvikksølv, polyaromatiske hydrokarboner og dioksiner
- Styrke kunnskap om samspillet mellom luftforurensninger og klimaendringer
- Utvikle kunnskap og dele erfaringer for å redusere konsentrasjonen av ultrafine partikler i bymiljø.

2.3 Kortlivede klimadrivere

Mål:
Utslippene av sot, metan og dannelse av troposfærisk ozon er redusert.

Økende lufttemperaturer og redusert havis om sommeren er to indikatorer som tyder på at klimaet i Arktis endrer seg raskere enn i andre regioner. Den viktigste årsaken til temperaturøkningen i Arktis og globalt er utslipp av langlivede klimagasser, først og fremst CO_2. Kortlivede klimadrivere, som sot, metan og bakkenært ozon, kan imidlertid så langt ha bidratt med hele 30-40 prosent av oppvarmingen i Arktis. Siden kortlivede klimadrivere har langt kortere atmosfærisk levetid enn CO_2, vil en reduksjon i disse utslippene kunne gi en raskere klimaeffekt enn reduksjon i utslipp av klimagasser som har lang levetid i atmosfæren.

Reduserte utslipp og dannelse av kortlivede klimadrivere vil, i tillegg til den positive klimaeffekten, også ha positive helseeffekter.

Klimaeffekten av utslipp av sot vil avhenge av hvor partiklene slippes ut. Sannsynligheten for deponering på hvite flater i Arktis er størst for utslipp på nordlige breddegrader, som i

Norden. Det er derfor viktig at de nordiske landene har spesielt fokus på hvordan vi nasjonalt og samlet kan bidra til å redusere slike utslipp. Den raske oppvarmingen i Arktis forventes å kunne bremses dersom Norden og andre land går inn for tiltak mot utslipp av sot. Det er fortsatt behov for å styrke kunnskapen på dette feltet. De nordiske landene vil fokusere på arbeidet med kortlivede klimadrivere som et supplement til arbeidet med å begrense utslippene av langlivede klimagasser som CO_2 - dette for å begrense den globale oppvarmingen til høyst 2 grader Celsius.

Kortlivede klimadrivere som sot og bakkenært ozon er også forurensning som kan forårsake skader på menneskers helse. De nordiske landene vil samarbeide med UNEP, Arktisk Råd og andre land og internasjonale organisasjoner om tiltak som reduserer forekomsten av klimadrivere med kort levetid i atmosfæren. Det gjelder utslipp av sot, metan og forløpere til dannelse av bakkenært ozon. Å redusere disse utslippene kan gi relativt rask effekt både på klima og befolkningens helse. På bakgrunn av ministererklæringen på Svalbard i mars 2012 vil de nordiske landene samarbeide om å utvikle og styrke nasjonale utslippsregnskap, redusere utslipp av kortlivede klimadrivere samt støtte opp om relevante internasjonale initiativ.

Prioriteringer:

- Bedre kunnskapen om effekter av kortlivede klimadrivere på klima, menneskers helse og økosystemer
- Støtte opp om det internasjonale arbeidet om kortlivede klimadrivere som pågår blant annet i Arktisk Råd og under Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridende luftforurensning
- Følge opp UNEPs gjennomføring av global handlingsplan og ulike globale tiltak, som blant annet *Climate and Clean Air Coalition to Reduce Short Lived Climate Pollutants*
- Utvikle og styrke nasjonale utslippsregnskap, nasjonale og regionale handlingsplaner og fremme tiltak for å redusere utslipp av kortlivede klimadrivere,
- Gjennomføre koordinerte kostnadseffektive prosjekter gjennom den nordiske miljøfasiliteten NEFCO

3. BIOLOGISK MANGFOLD OG ØKOSYSTEMER

Mål: Tap av naturmangfold er stanset, slik at økosystemene er robuste og fortsetter å levere nødvendige økosystemtjenester for velferd og verdiskaping.

Nordens natur med arter og naturtyper, både på land og i havet, er fremdeles utsatt for press. Hovedtruslene knytter seg til endret arealbruk, industriell utvikling, råstoffutvinning, klimaendringer, introduksjon av fremmede arter, forurensinger samt ikke-bærekraftig utnyttelse av levende ressurser. Mange samfunnssektorer har stor påvirkning på natur og landskap, som transport, energi, jord- og skogbruk og fiskeri.

Menneskene er avhengige av naturens verdier og tjenester, såkalte økosystemtjenester, både for overlevelse og for velferd. TEEB- utredningene *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* vurderer hvordan naturkapitalen kan integreres bedre i nasjonalregnskapet og nasjonalformuen. Dette har gitt nye verktøy og bedre forståelse for betydningen av økosystemer.

Biologisk mangfold kan defineres som både den totale variasjonen blant alle levende organismer, på gen-, arts- og populasjonsnivå, og variasjonen av økosystemer og naturtyper. En reduksjon i mangfoldet kan få innvirkning på mattilgang og genressurser. Biologisk mangfold er en viktig forutsetning for å opprettholde produktivitet, strukturer og funksjoner i økosystemene. Opprettholdelse og vedlikehold kan gjøres gjennom økosystembasert forvaltning.

Økosystembasert forvaltning skal sikre bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold. Forvaltningen skal være kunnskapsbasert og også ta hensyn til menneskers bruk og påvirkning av økosystemene. Økosystemenes integritet, mangfold og produksjon av økosystemtjenester skal opprettholdes i et langsiktig perspektiv.

Landskapsverdiene, kulturmiljøene og mulighet for friluftsliv er viktig for menneskenes opplevelse og velferd. Det er også viktig at ulike tiltak for reduksjon av klimagassutslipp og tilpasninger til klimaendringer ivaretar hensynet til økosystemer, natur og kulturmiljø på en god måte.

Med et klima i endring er det viktig at økosystemenes funksjon som karbonlagre blir ivaretatt i forvaltningen av spesielt hav, skog og våtmarker.

Det er en felles nordisk utfordring å forvalte natur og landskap slik at natur- og kulturmiljøverdiene ivaretas, samtidig som dette kan være en ressurs for samfunnsutviklingen.

De nordiske landene samarbeider særlig om implementeringen og utviklingen av internasjonale avtaler, som for eksempel Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD), Ramsar- og Verdensarvkonvensjonene. Ofte inngår de baltiske landene i samarbeidet. Særlig på feltet genmodifiserte organismer samarbeider Norden og Baltikum om å spille inn til EUs direktiver. I forbindelse med fremmede organismer har det nordiske samarbeidet en viktig rolle i å videreutvikle EU og CBDs konkretisering av hvordan man skal nå miljømålene.

Viktige eksempler på hvordan dette kan gjøres:

- Konvensjonen om biologisk mangfold, oppfølging av strategisk plan og de 20 felles delmål frem mot 2020
- Miljøkonvensjoner og avtaler, samarbeid i Arktisk Råd, Barentsrådet og EU
- Et globalt naturpanel (Intergovernmental Panel on biodiversity and ecosystem services IPBES)
- Nagoyaprotokollen om genressurser
- *TEEB*- utredningene og tilsvarende verktøy i Norden
- Konkrete prosjekter for å løfte nasjonal oppfølging av politikkområdene.

3.1 Landbaserte økosystemer

Mål: De nordiske landbaserte økosystemene har god miljøstatus. Det er sikret god balanse mellom vern og bærekraftig bruk av økosystemene.
Utviklingen viser at det er mulig å snu negative trender hvis de rette forebyggende tiltakene settes inn. Det er viktig å øke anstrengelsene for å oppnå miljømål og miljøhensyn i jord- og skogsbruk og annen arealdisponering. Oppsplitting av leveområder er en stadig større utfordring, ikke minst som barriere for utveksling av genetisk materiale.

Verdsetting av økosystemtjenester må stå sentralt for å synliggjøre verdiene av disse, noe som også vil bidra til bærekraftig bruk. I tillegg kan restaurering av natur føre til gjenoppretting av økosystemtjenestene, for eksempel i våtmarksområder. Norden kan sammen bidra med innspill og gode eksempler på tiltak til miljøkonvensjonene og annet internasjonalt samarbeid.

Naturmangfoldet i Nordens fjellområder og i Arktis er sårbart. Forandringer i klimaet har stor innvirkning på naturtyper som den arktiske tundra – noe som innebærer økende risiko for opptining av permafrost. Fremmede arter utgjør en stor trussel mot det biologiske mangfoldet i Norden, ikke minst i kombinasjon med klimaendringene.

Norden vil samarbeide om gjennomføringen av målene under CBD, slik at EUs biodiversitetsstrategi mot 2020 får en god nordisk tilpasning. Videre samarbeider Norden tett i gjennomføringen og utviklingen av Ramsar-, verdensarv- og landskapskonvensjonene. Regionale prosjekter er viktige innspill og fungerer som gode eksempler i det faglige arbeidet under konvensjonene.

Prioriteringer:

- Bidra til å kartlegge og synliggjøre verdiene av biologisk mangfold og landbaserte økosystemtjenester nasjonalt og lokalt samt gi innspill til internasjonale prosesser og EU, herunder oppfølging av *TEEB*-utredningene
- Videreutvikle virkemidler som kan stimulere til bevaring og bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet

- Arbeide for økt samarbeid og informasjonsutvikling om naturvernområder og bidra til å utvikle grønne korridorer mellom naturområder for bevaring av biologisk mangfold
- Videreføre samarbeid for å begrense spredning av fremmede og skadelige arter
- Informasjonsutveskling og samarbeid om mulig gjenoppretting av skadede økosystemer

3.2 Friluftsliv, landskap og kulturmiljø

Mål: Landskap-, kultur- og bymiljøer er en ressurs for den nordiske befolkningens velferd, trivsel og friluftsliv.

Tilgang på naturområder, kulturmiljøer og bynære friluftsområder er viktige for folkehelse og velferd i de nordiske samfunn.

Et friluftsliv med rike opplevelser i natur- og kulturlandskapet øker også miljøbevissthet og forståelsen for en bærekraftig forvaltning av natur- og kulturresursene. Likevel begrenses friluftslivet av fysiske hindre og forsøk på å begrense allemannsretten. Nye stimuleringstiltak behøves for at flere skal kunne ta i bruk mulighetene til et rikt friluftsliv.

Nordens natur- og kulturarv skal forvaltes til velferd og nytte for nåværende og fremtidige generasjoner. Norden som region skal samarbeide om gjennomføring av Verdensarvkonvensjonen og den Europeiske landskapskonvensjonen, med fokus på natur og kulturlandskap

Det er viktig å anerkjenne landskap, kulturmiljø og friluftsliv som en ressurs for menneskene i de nordiske landene. Sammen skal de nordiske landene samarbeide og utveksle erfaringer om landskap samt kultur- og bymiljøers betydning for blant annet resurseffektivitet, klima og velferd.

Prioriteringer:

- Fremme og styrke friluftsliv som en helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og ellers i naturen
- Bidra til verdiskaping basert på natur- og kulturarven
- Få synliggjort kulturmiljøets betydning i arbeidet med økosystemtjenestene

3.3 Biologisk mangfold og klimaendringer

Mål: FNs klimakonvensjon bidrar til oppfyllelse av målene under Konvensjonen om biologisk mangfold og omvendt.

Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) konkretiserer hvordan biomangfold- og klimaarbeidet kan støtte opp under de respektive målsettinger. I Nagoya vedtok landene et mål om at landene innen 2020 skal ha sikret mer robuste økosystemer, som blant annet bidrar til økt karbonlagringskapasitet. Dette skal oppnås gjennom bevaring og restaurering av økosystemer, noe som bidrar til å begrense klimaendringer, styrke klimatilpasningen og stanse forørkning.

Vedtakene om klima og biologisk mangfold i CBD omfatter både økosystemenes bidrag til å forebygge klimaendringer og til å minimere effekter av klimaendringer gjennom tilpasning. Norden skal være en foregangsregion i å vurdere utfordringer knyttet til sammenhengene mellom klima- og biologisk mangfold ved å identifisere og gjennomføre klimatiltakene som gir synergieffekter. Andre naturkonvensjoner som har klare koblinger til klimakonvensjonen og CBD, som for eksempel Ramsarkonvensjonen, skal også vurderes i denne sammenheng.

Prioriteringer:

- Styrke synergiene mellom FNs klimakonvensjon og biomangfoldkonvensjon
- Utvikle naturkonvensjonenes bidrag i arbeidet med forebygging og effekter av klimaendringer
- Styrke kunnskap om økosystemenes rolle som karbonlagre for å begrense temperaturøkning og klimaendringer

3.4 Havmiljø

Mål:
De nordiske havene har en god miljøtilstand, basert på økosystembasert forvaltning. Havet brukes på en ressurseffektiv og bærekraftig måte.

Havets økosystemer har stor samfunnsmessig betydning for liv og velferd, men utfordringene varierer. Østersjøen er preget av eutrofiering og sterkt økende oljetransport med tilhørende risiko for uhell. I nordlige og vestlige havområder gir en begrenset infrastruktur og barske klimatiske forhold store utfordringer i forbindelse med økt skipstrafikk og petroleumsaktivitet, noe som medfører høyere risiko for oljesøl og større ulykker. Det er behov for tilpasset beredskap. Viktig i denne sammenheng er København-avtalen om å bekjempe forurensning av havet som skyldes olje eller andre skadelige stoffer samt internasjonalt avtaleverk i Arktisk Råd. Økende mengder av fremmende arter, forårsaket av intensiv marin trafikk og klimaendringer, er også en trussel mot havmiljøets økologiske balanse.

Utfordringer knyttet til bruk av havet tilsier en helhetlig og økosystembasert forvaltning basert på sektorovergripende planlegging. Verdsetting av marine økosystemtjenester og marin

arealplanlegging er et viktig verktøy for å sikre langsiktig og bærekraftig forvaltning av havets ressurser og opprettholdelse av biologisk mangfold. Et nordisk samarbeid for å utveksle erfaringer og utvikle felles prinsipper for marin arealplanlegging som verktøy for helhetlig økosystembasert havforvaltning, er ønskelig. Det er nødvendig å skape forutsetninger for å ivareta biologisk mangfold gjennom å etablere beskyttelse for sårbare områder. Det er også behov for å utvikle vurderinger av de kumulative effektene og usikkerhetene av menneskelig påvirkning som overgjødsling, miljøgifter, klimaendringer og havforsuring.

Marint søppel utgjør et betydelig problem, lokalt så vel som globalt. Våre kunnskaper om omfanget av marin forsøpling, om kilder og konsekvenser for det marine miljø, er mangelfulle. Det er derfor behov for mer kunnskap og utvikling av virkemidler som kan bidra til reduksjon.

De nordiske landene som er medlem av EU skal i samsvar med EUs havstrategidirektiv innen 2015 utarbeide helhetlige marine strategier for sine havområder, med sikte på å oppnå en god miljøtilstand innen 2020. Samtidig har Norge kommet langt i arbeidet med å utvikle helhetlige forvaltningsplaner for egne havområder. Disse forvaltningsplanene tilsvarer i stor grad de marine strategiene som skal lages i tråd med direktivet. Island arbeider med beskyttelse av sitt havområde i forbindelse med internasjonalt og regionalt samarbeid.

De regionale havmiljøkonvensjonene OSPAR og HELCOM vil være samarbeidsplattformer for økosystembasert forvaltning av havområdene og bidra til gjennomføringen av EUs havstrategidirektiv. Det er fortsatt viktig å redusere tilførsel av næringsstoffer til Østersjøen og *Baltic Sea Action Plan*, og NEFCOs innsats bidrar til dette.

I tråd med EUs rammedirektiv for vann utarbeider de nordiske landene vannforvaltningsplaner for kystvann så vel som ferskvann.

Prioriteringer:

- Støtte arbeid med en regionalt koordinert, tverrsektoriell og økosystembasert tilnærming til forvaltning av havet og det marine miljø, herunder arealbaserte virkemidler
- Redusere risikoen for miljøskader, gjennom internasjonalt samarbeid for å hindre introduksjon og spredning av fremmede arter
- Styrke utviklingsarbeidet med verdsetting av marine økosystemtjenester
- Øke kunnskapen om årsak til og effekter av marint søppel for å redusere tilførsel
- Støtte opp om *Baltic Sea Action Plan* og NEFCOs arbeid med å redusere tilførsel av næringssalter til Østersjøen

3.5 Havforsuring

Mål:
Landene har utviklet og styrket kunnskap om havforsuringens effekter på økosystemer og biologiske ressurser.

Havene fungerer som en buffer i det globale karbonkretsløpet ved å oppta karbondioksid. Dermed begrenses innholdet av karbondioksid i atmosfæren og den globale temperaturøkningen. Økt opptak av karbondioksid medfører at havet forsures og fører til

endringer i havets kjemiske og biologiske prosesser. Kalkbærende organismer vil få problemer med å danne kalkskjeletter. Kaldt vann absorberer mer karbondioksid enn varmt vann, og derfor antas konsekvensene av forsuring å bli større i kalde havområder. På lang sikt forvents det at strukturelle endringer vil skje i de marine næringskjedene.

Forsuring av havet er en stor trussel mot marine økosystemer. Det forskes på dette både globalt og regionalt, blant annet i Arktisk Råd. Det er behov for mer kunnskap om effekter på økosystemenes motstandsdyktighet og de sosioøkonomiske konsekvensene av havforsuring.

Prioriteringer:

- Øke kunnskapen om effekten av havforsuring på havmiljøet, for eksempel næringskjedenes struktur, funksjon og påvirkning av nøkkelarter
- Bidra til å utvikle indikatorer og modellverktøy for konsekvensanalyser for havforsuring
- Fremme utviklingen av sosioøkonomiske konsekvensutredninger av havforsuring

4. HELSE- OG MILJØFARLIGE KJEMIKALIER

Mål: Negative helse- og miljøeffekter av kjemikalier i produkter, utslipp og avfall er minimert.

Eksponering for kjemikalier kan skade både miljø og helse. Stoffer kan oppkonsentreres gjennom næringskjeden og belaste helsetilstanden.

En stor utfordring er å utvide kunnskapen om stoffenes farlige egenskaper, forekomst i miljøet og kilder til utslipp. Utslipp av helse- og miljøskadelige stoffer fra produksjon, produkter og avfallshåndtering må begrenses. I tillegg er langtransportert forurensing og opphopning av miljøfarlige stoffer i marine næringskjeder et problem for folkehelsen.

For mange kjemiske stoffer mangler man tilstrekkelig kunnskap om hvor farlige disse stoffene er for menneskets helse og for miljøet. Det er nødvendig å øke denne kunnskapen, spesielt om nanomaterialer, substituerbare stoffer, hormonforstyrrende stoffer og den samlede effekten av eksponering for flere kjemikalier - såkalte kombinasjonseffekter.

EU-forordningen REACH øker krav til å skaffe frem kunnskap på disse områdene. Samarbeid om tilsyn er nødvendig for å følge opp disse og andre krav i kjemikaliereglene. Det nordiske samarbeidet skal også bidra til bedre tilgang til informasjon om kjemikalier. I Norden er det viktig med samarbeid mellom miljø-, forbruker- og bransjeorganisasjoner.

Det nordiske kjemikaliesamarbeidet skal bidra til at helse- og miljøskadelige kjemikalier reguleres i EU/EØSs kjemikalieregelverk, blant annet i REACH, biocid- og plantevernforordningen og i regionale og globale avtaler. De nordiske landenes erfaringer og bidrag til det internasjonale kjemikaliesamarbeidet gir gode forutsetninger til videreutvikling av eksisterende kjemikaliekonvensjoner, FNs globale kjemikaliestrategi (SAICM) og til utviklingen av en global kvikksølvavtale. Videre bør de nordiske landene bidra til å skape et bedre internasjonalt regime for å regulere stoffer som ikke dekkes av disse avtalene.

Kunnskap om miljøfarlige stoffer i Arktis og samarbeid med Arktisk Råd er strategisk viktig. Effektene av miljøgifter er store i Arktis, og mye av forsknings- og prosjektarbeidet på dette området pågår i Arktisk Råd. Nordisk Ministerråd støtter aktivt opp om arbeidet.

For å sikre en grønn og bærekraftig samfunnsutvikling, vil man også arbeide for å øke næringslivets innsats for å erstatte farlige stoffer. Dette inkluderer en bedre forståelse av behovet for erstatninger, herunder alternative stoffers egenskaper, alternative produksjonsmetoder og miljøteknologi.

Prioriteringer:

- Forebygge og redusere grenseoverskridende utslipp av farlige stoffer som kvikksølv og organiske miljøgifter *POPs* i samarbeid med Arktisk råd
- Identifisere nye helse- og miljøfarlige kjemikalier i miljøet gjennom systematiske screeningprogrammer, blant annet i nordområdene og i Arktis
- Bidra til å ferdigstille, verksette og følge opp en global avtale om å redusere bruken av kvikksølv

- Videreutvikle konvensjonene på kjemikalie- og avfallsområdet, og bidra til å skape et bedre internasjonalt regime for å regulere stoffer som ikke omfattes av eksisterende konvensjoner
- Påvirke utvikling av og samarbeide om gjennomføringen av EU/EØS kjemikalieregelverket, inkludert REACH, klassifisering og merking (CLP), biocider og plantevernmidler, samt tilsynsarbeid.
- Påvirke arbeidet med hormonforstyrrende stoffer i EU og OECD
- Bidra til å styrke beskyttelsen i forbindelse med risiko fra anvendelse av nano-materialer
- Bygge opp og spre kunnskap om bruk av og eksponering for farlige stoffer, samt arbeide for regler som bidrar til mer informasjon om farlige stoffer i produkter og varer
- Arbeide for at kombinasjonseffekter vurderes i bedømming av kjemikaliers risiko
- Fortsette kartlegging av og utvikle indikatorer for miljøfarlige stoffer i nordiske havområder
- Bidra til utvikling av internasjonalt harmoniserte testmetoder

GJENNOMFØRING OG ANSVAR

De nordiske miljøministre (MR-M) har det overordnede politiske ansvar for det nordiske miljøsamarbeidet. Under MR-M finnes Embedsmannskomitéen for miljø (EK-M) som har ansvaret for at Miljøhandlingsprogrammet gjennomføres. Nordisk Ministerråds sekretariat (NMRS) koordinerer samarbeidet med det aktuelle formannskapsland og de øvrige land i tillegg til Færøyene, Grønland og Åland.

Det nordiske miljøsamarbeidet bygger på et godt nettverk mellom de nordiske landene både på ekspertsiden, mellom forvaltningsmyndigheter, forskningsmiljøer og næringsliv samt på politisk nivå.

Gjennomføringen av miljøhandlingsprogrammet skjer primært gjennom arbeidsgruppenes prosjekter i form av analyser og utredninger, seminarer og workshops med bidrag fra nordiske eksperter. Der er et krav om at minst tre land må delta i prosjektene, og at samarbeidet skal gi merverdi og nordisk nytte.

Ekspertene i de enkelte miljøarbeidsgruppene representerer nasjonale synspunkter. Hver arbeidsgruppe har en koordinator og en leder, som er plassert i forvaltningsorganer i de nordiske landenes miljømyndigheter. Det er arbeidsgruppenes ansvar å sørge for målrettet kommunikasjon og synlighet når det gjelder resultatene av prosjektarbeidet.

Arbeidsgruppene udfører tverfagligt samarbeide der det fremmer integrering av miljøhensyn i andre sektorer, og der man oppnår strategiske synergier, Nordisk nytte og merverdi.

Budsjettmessige endringer vil kunne påvirke gjennomføringen av miljøhandlingsprogrammet. En vurdering av miljøhandlingsprogrammet vil skje etter tre år, og eventuelle justeringer vil gjøres med hensyn til dette.

ORGANISASJONSKART

LISTE OVER FORKORTELSER

BAT Best Available Techniques
CBD Konvensjonen om biologisk mangfold
CLP Classification, labeling and packaging of substances and mixtures
CSR Corporate Social Responsibility
EcoAP Eco-Innovation Action Plan
ETAP Environmental Technologies Action Plan
EU/EØS Europeiske Union/ Europeiske økonomiske samarbeid
FN De Forente Nasjoner
HELCOM Helsinki Commission
ICAO International Civil Aviation Organization
IED Industrial Emissions Directive
IMO International Maritime Organization
LRTAP Long-Range Transboundary Air Pollution
NEFCO Nordic Environment Finance Cooperation
NIB Nordic Investment Bank
OECD Organization for Economic Co-Operation and Development
OSPAR Oslo Paris Convention
POPs Persistent Organic Pollutants
RAMSAR Konvensjonen om våtmarker av internasjonal betydning, særlig som fuglehabitat
REACH
SAICM Strategic Approach to International Chemicals Management
SWIPA Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic
TEEB The Economics of Ecosystems and Biodiversity
UNEP United Nations Environment Programme
WHO Worth Health Organization

MR-M Nordisk Ministerråd for Miljø
EK-M Embetsmannskomiteen for Miljø
AU Arbeidsutvalget under Embetsmannskomiteen for miljø